In: Het Vaderland van 9 juli 1925, avondeditie

Spinoza. Von den festen und ewigen Dingen. Uebertragen und eingeleitet Von Carl Gebhardt. 1925. Heidelberg.

„De pogingen om Spinoza's gedachten uit hare (mathematische) gebondenheid los te maken en op vrije wijze weer te geven hebben gefaald, en zulks des te meer naar mate men zich verder van den oorspronkelijken vorm verwijderde." Deze opmerking van Prof. B. Alexander te Buda-Pest, voorkomende in diens kort geleden verschenen studie „Spinoza" (München, 1923), kwam ons in herinnering bij het ontvangen van bovengenoemd werk van Dr. Gebhardt. Deze toch trachtte van Spinoza's Ethica, die hij voor niet wetenschappelijk gevormde personen onleesbaar acht, eene voor het bevattingsvermogen der groote menigte bestemde, vrije vertaling of liever paraphrase te geven. De verschillende stellingen en bewijzen werden met de axiomata en definities tot eene doorloopende verhandeling verwerkt. De talrijke verwijzingen in den text werden weggelaten, doch op de daarvoor in aanmerking komende plaatsen gedeelten uit Spinoza's brieven en andere geschriften ingelascht. Zoo gaat aan de eigenlijke Ethica een deel van het vertoog over het Zuivere Denken vooraf, terwijl het vier-

de boek gevolgd wordt door een extract uit het Godgeleerd-Staatkundig Tractaat. Aldus wenscht dr. Gebhardt in een beknopt geheel des wijsgeers volledige philosophie samen te vatten.

De poging is geniaal en het resultaat zeker niet zoo treurig als prof. Alexander's woorden zouden doen verwachten. Trouwens de bearbeiding van dr. Gebhardt betreft meer de rangschikking der volzinnen dan eene vrije vertolking der begrippen als zoodanig. Aangaande het eerste kan uiternard weinig volstrekts gezegd worden. Tenzij men in beginsel al dergelijk paraphraseeren en extraheeren afkeurt, moet men de rangschikking der gedachten, behoudens logische handhaving der groote, doorloopende lijnen, aan het persoonlijk inzicht van den samensteller overlaten. Waar het echter nopens de eigenlijke vertolking der begrippen mogelijk is zich in eene meer zakelijke beoordeeling te begeven zouden we verschillende bezwaren te berde kunnen brengen. 't Bezigen van het woord „geest" in plaats van „ziel" is zeker minder gewenscht; vooreerst omdat bij „geest" meer gedacht wordt aan verstandelijke vermogens — bepaaldelijk voor zoover deze tot conceptie en synthese bekwaam zijn — dan aan het onstoffelijk aequivalent van het lichaam; en voorts omdat het woord „ziel" in Spinoza's Korte Verhandeling zelve ge-

bruikt wordt, overeenkomstig de terminologie van die dagen. Het schijnt wel, zooals dr. W. Meijer eens opmerkte, dat er in de eeuw der psychologie een zekere vrees bestaat voor het woord „ziel". Wordt „idee" onvertaald gelaten, „imaginatie" is niet „voorstelling" maar „verbeelding"; „klaar en onderscheiden" een latinisme dat gevoeglijk door „klaar en duidelijk" had kunnen worden vervangen; „emandatie" kan „verbetering" zijn, maar „verbeterihg van het verstand' is hier een wanbegrip; bedoeld wordt „zuivering", enz. Overigens heeft de samensteller er zich op toegelegd, zooveel mogelijk steeds eenzelfden term door hetzelfde woord weer te geven.

Of ten slotte Spinoza's leer door dit werk van Dr. Gebhardt nader tot de groote menigte gebracht zal worden, mag worden betwijfeld. Voor Holland althans, waar de voortreffelijke vertaling van Dr. Meijer voorhanden is (Ethica/3e druk/1923) biedt deze Hoogduitsche paraphrase niet minder moeilijkheden en een betrouwbare gids blijft onontbeerlijk. Bovendien zal men zich bij het lezen van den ongewijzigden text ongetwijfeld meer bevredigd gevoelen.

Aan het werk van Dr. Gebhardt gaat een inleiding vooraf, waarin de vraag gesteld en beantwoord wordt: „Wat is Spinozisme?" De schrijver vindt hierin gelegenheid eene korte samenvatting van zijne persoon-

lijke gevoelens en inzichten daaromtrent mede te deelen. Zeer uitdrukkelijk noemt Dr. Gebhardt het Spinozisme (eene?) religie. De noodzakelijkheid van Spinoza om (eene?) religie te scheppen lag in het lot van zijn volk. De Spaansche (en later ook de Portugeesche) Joden, voor zoover zij destijds teruggedeinsd waren voor de verschrikkingen eener verbanning, hadden zich sedert 1492 aan den Christelijken doop moeten onderwerpen, met het gevolg, dat zij in het derde of vierde geslacht hun voorvaderlijk geloof verloren hadden. Nochtans waren zij geen overtuigde Christenen geworden: zij bleven Joden zonder wet en Christenen zonder geloof. Voortdurend door de Inquisitie benauwd en gekweld weken eindelijk sommigen uit naar het vrije Amsterdam en trachtten daar hunne oorspronkelijke cultuur te doen herleven, wat eene mislukking is geworden, mede ten gevolge van de omstandigheid, dat zij hunne leiding en voorlichting moesten toevertrouwen aan de hun vreemde Hoogduitsche Joden.

De mentaliteit van deze Amsterdamsche Sephardim drong tot het scheppen van (eene?) religie, hetgeen dan volgens dr. Gebhardt aan Spinoza gegeven zou zijn. Een dergelijke opvatting moet hoogst verwarrend werken en is naar onze meening iemand, die een vertolker der Spinozistische gedachte wil zijn, stellig niet geoorloofd. Tegenwoordig duidt men met het woord „religie" weliswaar vaak een zekere on-

bestemde, meer of minder mystieke gemoedsgesteldheid aan, waaromtrent niemand een juist begrip heeft, doch Spinoza verstond slechts wat „godsdienst" was: de gehoorzaamheid aan Gods geboden, zooals die gekend werden uit eenige openbaring. Spinoza onderscheidde de menschen in een grooter deel, dat geloofde aan een bepaalde openbaring en een kleiner deel dat zich de rede (ratio) tot leidsvrouw gekozen had. De rede achtte hij betrouwbaar en zij heeft hem den weg gewezen die leidde tot het verhelderd inzicht in den samenhang der dingen, hetgeen het hoogste geluk en zielevrede met zich bracht. Dit noemt men evenwel geen godsdienst.

Nadat dr. Gebhardt nu eerst het Spinozisme als religie gekenschetst heeft (later wordt deze opvatting breeder uitgewerkt en geadstrueerd), noemt hij vervolgens Spinoza een philosoof van het Barok, wat al even duister en onverstaanbaar is.

Barok, ons overigens niet bekend als substantief, is geen gangbare uitdrukking in de geschiedenis der wijsbegeerte, doch een term die in de kunsthistorie thuis behoort. In engeren zin noemt men barok den stijl, welke volgt op dien der Renaissance en uitloopt in den Rococostijl; bij uitbreiding de kunst volgende op een tijdperk van classisisme. In klassieke kunst zijn vorm en gedachte met elkaar in evenwicht; bij barokke kunst gaat de vorm domineeren. Nu kan men, waar een stijl beschouwd wordt als uiting van den geest, die een bepaald tijdperk kenmerkt, bij verdere uitbreiding de mentaliteit van een zeker tijdvak of dit zelve met de aanduiding barok bestempelen, doch het begrip, dat in het woord vervat is, dient behouden te blijven. Hoe nu in Spinoza s leer evenals in het Jesuitisme — beide door Dr. Gebhardt als uitingen van „het" barok aangeduid — vorm en stijl domineeren over gedachte en begrip, is niet in te zien.

Als wezenskenmerk van „het" barok noemt dr. Gebhardt o. a. het dynamische, dat hij dan ook in het Spinozisme terugvindt. We hebben wel eens de beweging als hoofdgedachte van de philosophie van dezen tijd, bepaaldelijk van die van Bergson hooren aangeven, en mede de uitspraak vernomen dat de hedendaagsche kunst zich inzonderheid toelegt op het uitbeelden der beweging, en zulks kwam ons begrijpelijker voor.

Resumeerende zouden we geneigd zijn dr. Gebhardts' verwarring stichtende beschouwing omtrent het Spinozisme eene hoogst ongeschikte inleiding daarvan te noemen, welke vermoedelijk ook vreemd zal blijven aan een volk, dat nader tot Spinoza's wijsbegeerte werd gebracht door mannen als Johannes van Vloten en dr. W. Meijer.

V. D. T.

In: Het Vaderland van 9 juli 1925, avondeditie